

There are no translations available.

Тавоно бувад, хар кӣ доно бувад

(андешаҳо перомуни Паёми Пешвои миллат)

Мукаддима

Дар таърихи навтарини миллати тоҷик Паёми Роҳбари давлат – мачмуи таҳлил, арзёбӣ, як навъ ҳисобот, инчунин, натиҷагирӣ аз фаъолияти ҳукумат ва дар ин асос, ироаи тасмимҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва нақшаҳои ҳаётан муҳимми мақомоти олии мамлакат мебошад.

Нуктаи архимедӣ - тақияҳои ҳуҷҷат баҳогузориҳои қори ҳукумат дар соҳаи иқтисод аст.

Вобаста ба ин, дар Паём, дар робита бо равандроҳои бузурги ҷаҳонишавӣ таъкид мегардад: **«Ба шарофати заҳмати содиқонаи мардуми кишвар равандрои созандагиву ободкорӣ бомаром идома ёфта, нақшаву барномаҳои пешбинигардида ҷиҳати таъмин намудани рушди устувори иқтисоди миллӣ ва баланд бардоштани сатҳи сифати зиндагии сокинони мамлакат ҳадафмандона амалӣ карда шуданд**

»
(Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ». – Душанбе. Дониш, 2023. – С. 23)

Ҷунин ҳулоса бо далелҳои эътимодбахш тасдиқ карда мешавад: **«Сарфи назар аз таҳаввулотӣ дар иқтисоди ҷаҳон идомадошта ва таъсири манфии омилҳои берунӣ ба иқтисоди миллии мо, дар натиҷаи татбиқи самараноки ислоҳоти иқтисодӣ, амалӣ намудани стратегияву барномаҳо ва тадбирҳои зиддибуҳронӣ дар панҷ соли охир**

рушди иктисодиёти Тоҷикистон ҳамасола ба ҳисоби миёна дар сатҳи 7,3 фоиз таъмин гардида, маҷмуи маҳсулоти дохилӣ аз 71 миллиард ба 115 миллиард сомонӣ расид ва ба ҳар сари аҳоли 1,5 баробар афзоиш ёфт

»

(Ҳамон ҷо. – С.4).

Аз муҳимтарин масъалаҳои дигаре, ки дар Паём мавриди баррасӣ қарор дода шуд, вазъи соҳаи маориф ва рушди маърифатнокӣ дар солҳои наздик ва дарозмуддат мебошад. Мавзӯи баҳси мо ҳамин ҷанбаҳо дар бар мегирад.

Эҳёи манзалати хирад

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат мухтарам Эмомалӣ Раҳмон, ханӯз аз рӯзҳои аввали интиҳоб шудан ба макоми Сарвари давлат, ба масъалаи рушди илм, мактаб ва маориф тавачҷуи хоса зоҳир намуд.

Давраи роҳбарии мухтарам Эмомалӣ Раҳмон, ки ба баҳти миллати тоҷик, зиёда аз чоряк асрро дар бар мегирад, замони гул – гулшукуфӣи асосҳои бунёдии давлати миллии тоҷикон, аз ҷумла, соҳаи мактабу маориф мебошад.

Агар ба қавли таърихнависон, асри Х – замони салтанати Сомониён, давраи тиллоии тараккиёти илм, адабиёту фарҳанг ёдоварӣ шавад, замони роҳбарии Пешвои миллат дар шароити ва имконоти навин, бидуни шак, муассиртар, самараноктар ва бузургтар аз он аст. Чунин амал, бо мантиқи сухани Отто фон Бисмарк, ки хангоми муколамааш ба халқ гуфта буд:

«Мо нисбати

падарони худ беҳтар кӯшиш ва натиҷабардорӣ хоҳем кард!

»

, Ҳамоҳангӣ мекунад.

Ин дастовардҳо дар Паём возеҳ тафсир гаштаанд.

Муҳимтарин таъйиноти давлат ва давлатдорӣ таъмини амният (1) ва сиёсати иҷтимоӣ (2)

мебошад. Сабаб ва натиҷаи ин ду чузъиёти бо ҳам дар алокамандӣ, пайвастагӣ, вобастагӣ ва муайянкунандагӣ буда, дар Паём инъикос меёбад: **«дар панҷ соли охир танҳо барои рушди соҳаҳои маориф ва тандурустӣ 36 миллиард сомонӣ равона гардида, ҳиссаи маблағгузори соҳаҳои иҷтимоӣ дар ҳаҷми умумии хароҷоти бучети давлатӣ 44 фоизро ташкил кард**

»

(Ҳамон ҷо. – С.5).

Бехтарин инъикоси далелнокии ҳулосаҳои мантиқӣ рақамҳо ҳисобида мешаванд. Исбот кардан, асоснок намудан тавассути аёнӣ, нишон додани натиҷаҳои фаъолият бозгӯкунандаи ҳақиқат мебошанд. Дар Паём ин усул эътиҳодбахш баён мегардад: **«Дар давраи зикршуда аз ҳисоби ҳамаи сарчашмаҳои маблағгузорӣ 842 бинои муассисаи таълимӣ барои 382 ҳазор хонанда, аз ҷумла дар соли 2022-юм 190 бинои таълимӣ барои 87 ҳазор хонанда сохта, ба истифода дода шудааст**

»

(Ҳамон ҷо. – С.5).

Аз дигар лиҳоз, далелнокии мантиқӣ он аст, ки ҳуди ҳақиқати воқеӣ ҳосияти дарки мустақилро касб мекунад. Тасдиқи он ба сарфи вақт ва кӯшиши маҳз ниёз надорад. Ба забони одӣ, инфрасохтори соҳаи маориф зина ба зина, бо ташаббуси Роҳбари давлат сохта ва дар истифодаи муаллимон, наврасон, ҷавонон, падару модарон қарор дода шудааст. Яъне ин натиҷаҳо ба ҳамагон маълуманд.

Чунин дастовардҳо дар роҳи рост, худ ба худ ба даст намеоянд.

Ҳуди таърих ҳам дар асл падидае нест, ки аз он амал рӯяд. **«Таърих ҳеч қорре намекунад. Вай ягон ҳел бойигарии беохир надорад**

»

. Он

«

дар ягон ҷабха муборица намебарад!

»

. На

«

таърих

»

, маҳз инсон, инсонии воқеӣ, зинда – ана ҳамаин аст, ки ҳамаи ин қорхоро анҷом медиҳад. Ҳамаи ҷизро дорад

«
Таърих
»

ягон шахси алохида нест, ки инсон аз он хамчун восита барои амалӣ кардани максадҳои худ истифода намояд. Таърих гайр аз фаъолияти, ки одам дар он максуди худро амалӣ мекунад, чизи дигаре нест

Иктибос аз асари В.А. Малинин «Философия революционного народничества». –М.: Наука, 1972. – С.211

Таърихсоз Инсон аст, ки ба вақту муҳит мухтаво мебахшад.

Шахсияти мухтарам Эмомалӣ Раҳмон номи миллати тоҷик, давлати миллии тоҷиконро машҳури олам сохт. Сиёсати маорифпарварии Пешвои миллат қисмати муҳими ин маърифат маҳсуб мегардад.

Ҳамзамон, мантиқ ва усули сиёсати Роҳбари давлат, аз ҷумла, дар самти маърифати умумимиллӣ, ба андешаи мо, бар чор унсур асос ёфтааст – **ваҳдати миллий (1); ҷаҳду кӯшиши ҳастигнопазир барои рушду тараккии миллий (2); ояндабинӣ (3) ва навоҷиву навоҷӣ (4).**

Ҳамагон шояд онанд, ки муносибати Пешвои миллат ба соҳаи илму маориф ҳосияти энциклопедӣ дорад. Бурду бохт ва тақдирӣ имрӯзу фардои давлатро, пеш аз ҳама, дар сатҳ, сифат ва самарҳои фаъолияти соҳаи маориф мебинад.

Мухтарам Эмомалӣ Раҳмон, шояд аз нодиртарин раҳбарони сиёсии олам аст, ки бо мардуми одӣ ба тарзи мустақим, рӯ ба рӯ сухбат ва ҷаласаҳо меорад. Бо тамоми кишроҳои аҳоли - оғоз аз мактабҳои ибтидоӣ, миёна, олӣ, деҳқонон, коргарон, олимон, кормандони соҳаҳои эҷодӣ, аъзои ҳукумат бо сарфи қимматарин арзиш - вақт, батафсил, таҳассусмандона, бурдборона, бо дарки хусусияти шахсӣ, дараҷаи дониш ва касбияти ҳар кас муошират мекунад. Ба мухтавои нутқи ҳар қадом тавачҷуҳи маҳсус зоҳир менамояд. Бо ин восита меҳонад, тасаввурот ва маълумоти худро оид ба ҳолу аҳвол, сатҳи маърифатнокии онон бозсанҷӣ, ҳулосабарорӣ ва ҷорачӯӣ кунад. Ин усул ва тарзи давлатдорӣ намунаи олиӣ ҳидояткунандаи раҳбарист.

Он нуктаро таъкид бояд кард, ки яке аз мавзӯҳои марказии муҳокимаронии Сарвари

давлат, таъкид кардани нақши илм, дониш, мактаб, маориф, касбият ва таҳассусмандӣ дар ҳаёти имрӯза ва ояндаи миллат мебошад.

Чахонбинӣ, тақдир ва таърих

Бузургтарин ҷоҳеаҳое, ки дар тӯли асрҳо ба сари миллати тоҷик омадаанд, аз зарфияти камтарини дарки оммаи мардум дар кибӯли воқеияти ҳаётӣ сарчашма мегиранд. Одамон тақдирӣ имрӯза ва фардои ҳудро на ба қудрат, тавоноӣ, воқеият, имконоти инсонӣ, ҳолат ва вазъияти ақлонии мавҷудоти соҳибтафаккур, балки ба он тахминҳо ва чахонбинӣҳо ҳавола мекунанд, ки аз доираи мавҷудоти моддӣ берунанд.

Саволе ба миён меояд, ки барои чӣ, ҳадди ақал, дар Осиёи Миёна ва умуман Осиёи Бузурги Марказӣ, миллати тоҷик нисбат ба дигар халқияту миллатҳо майли зиёдтар ба таваққулу тақдирсолорӣ дорад? Хатто намоёндагонӣ аз лиҳози таҷрибаи зиндагӣ варзида ва соҳибмаълумоти он тамоюл ба фарҳангу чахонбинӣ доранд, ки аз рӯи моҳият, таъйиноти сиёсӣ ва идеологӣ наметавонанд, ба ормонҳои давлатдорӣ миллии созгор бошанд. Дар ин ҳола бо ҳазорҳо қавонони ғумроҳ, ки барои ҳимояи манфиатҳои геополитикии абарқудратҳо дар ҳориҷи мамлакат ҷон медаханд, ҳамақидатӣ бунёдӣ ба намоиш мегузоранд. Агар он ғуруҳ (*қавонон*) *ҳонаҳез* ба «ҷиход» раванд, ин ғуруҳ (*зиёиёни миллии* –

«

мағзи миллат

») дар ҷабҳаи сачда пешсафанд.

Дар мушкилоти миллии фарҳангӣ ва чахонбинӣ сиёсӣ афтодани миллати тоҷик ҷафат ҷойи таассуф аст. Аммо онро мебошад аз лиҳози илмӣ – таърихӣ дарк ва тавассути маърифатикунонӣ ҷораандешӣ кард.

Натиҷабардорӣ ва ҳулоса он аст, ки руҳ ва маънавиёти ғайримиллӣ натиҷаи ҳолати ғуломӣ, адами пуштибонӣ аслӣ – ҳокимияти сиёсии миллати тоҷик дар тӯли ҳазор сол аст.

Худи муносибати чахонбинии илмӣ (*муайянкунандагӣ, вокей, назарияи дар тачрибаи зиндагӣ тасдиқгардида, заминӣ*) ва масъалаи ташаккули вазъи руҳӣ (*сиёсӣ, идеологӣ, ахлоқӣ, маънавӣ, ҳукукӣ*) факат дар давраи чамъияти ибтидоӣ ба тарзи механикӣ, дар ҳолати бетавофуқӣ, ғайримаксаднок арзи вучуд мекард. Вассалом.

Падидаи давлат, ҳосияти синфӣ, хизбӣ, динӣ, гурӯҳӣ, ба таври истисноӣ, фардӣ дорад. Аммо дар ҳар ҳолат аз паси ин зухуроти иҷтимоӣ миллате меистад. Бо ҳамин имконот миллатҳое, ки аз пуштибонии ҳокимияти сиёсӣ бархӯрдоранд, ба хоҷаи субот ва давомнокии ҳамин ҳокимият ақида, чахонбинӣ ва идеяҳоеро истехсол ва дар ақлоқӣ табааи (*раиҷат, фуқаро, банд, мутеъ, фармонбардор, зердаст, хидматгор*. Русско-таҷикӣ кӣсловарь. –М.: Русский язык, 1985. – С.753) худ меқоранд ва парвариш медеҳанд, ки манфиати миллати ҳокимро ҳимоя меқунанд. На анғезаи бештар аз онро.

Таҳкими чахонбинӣ ва ақидаи ғуломӣ умри низомӣ ғуломдориро дароз меқунанд. Мутаассифона, мо дар ҳаёти рӯзмарра ин ҳолати асрҳо тамдидёфтаи фочезоро мебинем. Аммо «**вакте расад, ғулом дарк қунад, ки ӯ воқеан ғулом аст, ӯ дигар ғулом нест**» (А. Шопенгауэр). Моҳияти пайравӣ ва сачдагорӣ ба фарҳанги бегонаро ҳикмат ҳамин аст. Аммо озод шудан аз ғуломии ақидатӣ ва чахонбинӣ, аз лиҳози илмӣ дарк кардани сабабҳои худӣ бандагӣ аст. Ин вазифаи таърихӣ ҳокимият, омӯзгор ва омӯзанда мебошад.

Мухтавои чахонбинӣ ва равандроҳоеро, ки дар ҳомаи имрӯзаӣ мо тоҷикон, онро дар сатҳҳои гуногун, ба тарзи одӣ «пайравӣ ба фарҳанги бегона» меноманд, падидаи маъмулӣ - ғуломии руҳӣ ва ақидатӣ аст. Чизӣ дигаре нест.

Маҳз ҳамин ҳолат, ҳамин чахонбинӣ муҳтавои ғуфтор ва рафторҳои ғуломонаро тавлид, ташвиқ, тарғиб, «асоснок» ва барои мутеъшавӣ ба онҳо истодагариву яқравӣ меқунанд. Аз ин ҳолат, ки:

Кова, ки донад задан бар сари Заххок путк,

Кай шавадаш пойбанд кӯраву сандону дам.

(*Хоконӣ*)

Мутаассифона, ин холат, батадрич, чомеаро ба мушкилоти ислохнопазир мебарад. Ва кор агар ин асту вазъ ину фикру пеша ин, шояд кавм як замон аз пахлуи тахлили таҷрибаи таърихи фочеабораш гузарад. Ба атроф нигарад. Воридаи андеша гардад, то теша аз решаи хеш баргирад.

**Нуктаи низоми бухрони акидати аввали солҳои навадум пуштибонӣ аз назарияи босмачигарӣ ва хомӯшии ризоятмандонаи «мағзи миллат» – ғиёсӣ буд. Хамагӣ бо гузашти чанд моҳ, чомеаи тоҷик аз назария ба амалияи он –
ҷиҳодгарӣ
рӯ ба рӯ гашт.**

Акси садои ҷаҳонбинии зиддимиллӣ дар шаклҳои гуногун – имрӯз ҳамчун шабаҳ баръало ба ҷашм меҳӯрад. Ва ба ғӯшҳо мерасад.

Яъне масъалаи ба алангаи ҷанги шаҳрвандӣ фарогирии ҷавонони солҳои шастуму ҳафтодуми асри гузашта, зеро таъсири ақидаҳои муллоҳои ифротӣ мондани онҳо, ҳамчун камбуди бузурги давлат ва давлатдории он замон бояд ба инобат гирифта шавад.

Мусаллам аст, ки агар ҳар як нафар аз эҷодиёти адибону олимони классик ва муосирӣ

точик дар доираи мухтавои барномаи таълимии давр бахравар мегашт, чараёни тарбия вазифаи асосии худ – муътакидкунониро иҷро карда метавонист, назарияҳои зиддимиллӣ аз захираҳои эҳтимолии кувваҳои ҳаракатдихандаи худ маҳрум мегашт.

Давлати миллӣ ва мактаби миллӣ

Таваччуҳи ғавқулодаи Пешвои миллат нисбат ба ғавқолият, сифат, самараи мактаб ва маориф ҷанбаи бунёди – таъриҳӣ дорад.

Бузургтарин олимони ҳама давру замон асос гузоштан ва ҳифзи қардани соҳти давлатдориро берун аз масъулияти мактаб шиори хушқу ҳолӣ ва амали бебунёд ҳисобидаанд.

Ҳанӯз дувуним ҳазор сол қабл, яке аз саромадони ғалсафаи объективи олам Аристотел таъкид қардааст: **«Қонунгузор мебоҷад ба тарбияи ҷавонон аҳамияти ғавқулода диҳад. Маҳз дар давлатҳое, ки ҷунин муносибат нест, ҳуди соҳти давлатдорӣ зарар мебинад**» (Аристотел. Политика. –М.: РИПОЛ классик, 2010. –С.535).

Ғайласуфи Юнони Қадим, бидуни дудилағӣ, ғаштаву барғашта, хотиррасон меқунад, ки **барномаи таълимӣ, қитоби дарсӣ, мухтавои тарбия, умуман, сиёсати ҳуқумат дар соҳаи таълиму тарбия боҷад таҳти назорати қатъӣ ва қорбарии давлат бошанд**.

Ӯ бо дилсӯзии маҳз таъкид месозад: **«Оҳир, тарбия боҷад ба ҳар як соҳти давлатдорӣ мувофиқат намоҷад. Сифатҳои ба ҳуд ҳоси ҳар як соҳти давлатдорӣ, асосан, барои**

хифзи ҳамон сохти давлатдорӣ хизмат мекунад

»

(Ҳамон ҷо. – С. 535).

Дар идомаи сухан Аристотел таълиму тарбияро чанин, асос, ибтидо, сабабгори тавлид ва шаклгирии мухтавои сохти давлатдорӣ мешуморад: «**Тарбия аз оғоз бунёнгузори сохти давлатдорӣ аст**

» ва чун

устоди бузурги одамизод хотиррасон мекунад

:

«

Хама вақт сифати нек шакли хуби сохти давлатдориро таъмин менамояд

»

(Ҳамон ҷо. –С.536)

.

Фаромӯш кардан ба ғоидаи ояндасозӣ нахоҳад буд, ки **як сабаб дар як ҳолат, дар як шароит ва дар як вазъ натиҷаи якхела ба бор меорад.**

Ҷаҳат дар ҳар ҳолат баҳонаҳо гуногун мешаванд.

Аммо ин муҳим нест. **Ба ғайр аз ин, байни сабаб (1), натиҷа (2), шароити мувофиқ (3) алокаи ногузастанӣ вучуд дорад.**

Сабаб бошад, барои он шар

оит

омода гардад,

натиҷа

ба зухуроти бебозгашт мубаддал мешавад.

Чанги шаҳрвандии Тоҷикистони солҳои навадум ҳодисаи осмонӣ ва ғайриҷашмдошт набуд. Анҷари дар ҳамин сарзамин рӯидаи ҳосияти захиҳои ғирифта буд.

Роҳбарон ва қувваҳои ҳаракатдиҳандаи зиддимилӣ дастпарварда ва маҳсули ҳамон мактабҳои аз назорати давлат ва сиёсати давлатдорӣ дурмонда буданд.

Тасдики чунин натиҷаи сабабӣ кашфиёт нест. Аз «**умри Хизр дарозтар ва аз мулки Искандар фаротар**» (таъбири Хофиз) аст.

Вобаста ба ин бори дигар мурочиат шавад ба китоби «Сиёсат»-и Арасту, ки мегӯяд: «Ба хотири он ки давлат, дар мачмуъ, хамагӣ як максетро мадди назар дорад, мусаллам аст, ки барои хама [] т а р б и я и [] г о н а в а я к х е л а [] лозим аст. Ва гамхориву муносибат ба чунин тарбия мебояд [] о р и [] у м у м й [] бошад, н а [] ш а х с ё, мисли он ки дар холи ҳозир ҳар касе чунин ҳаёл дорад ва он чизе, ки ба сари ӯ меояд
»
(Хамон чо. — С. 536).

Аристотел назарияи худро дар доираи категорияи «**манфиат**»- и давлатдорӣ, ки асоси онро амният, рушд ва таракқиёт ташкил мекунад, чунин шарҳ медихад:

«
Чизе, ки манфиати умумӣ
(давлатмехварӣ

С.Я.)
дорад, мебояд дар Ҷ доираи фаъолияти дастачамъӣ халлу фасл гардад
 »
 (Хамон чо. – С. 539).

Ба ибораи дигар, ҳуди тарбия ҳамчун мафҳуми системавӣ амалест, ки барои ташаққули шахсият, дар асоси арзишҳои руҳӣ ва маънавия ахлоқӣ, барои таъмини манфиатҳои шахс, ҷомеа ва давлат, дар замири одамон бедор кардани ҳисси ватандӯстӣ, масъулияти бузурги шаҳрвандӣ хизмат намуда, аз муҳимтарин вазифаҳои давлат махсус мегардад.

Давлат ҳамчун субъекти ҳукукӣ наметавонад ва ҳукук ҳам надорад, ки дидаву доништа ва бошууруна, дар дохили чомеа нисбат ба падидаҳои аз лихози тарбия номуваффақ, ки имкон дорад дар ояндаи наздик ва дур ба сохти конститутсионӣ, суботи мамлакат хатар эҷод кунанд, бетараф бошад.

Чунин талабот фарогири хама кишрҳои чома аст. Он чунин масъулияти бузургро бар души падару модар, мактабҳои миёнаву олӣ, масъулони соҳаи дин, ҳулоса,

кулли чомеа мегузорад. Муколамаи байни одамон мебояд дар асоси арзишҳои умумибашарӣ ба мақсадҳои рушди милли созгор бошад.

Оё гуфтан мумкин аст, ки ин хулосаи нав ё ғавқулода аст?

Албатта, не.

Аристотел дар ин маврид нуктаҳои принципаӣ, ба андешаи мо, махсусан муҳимро таъкид месозад, ки онҳоро ҳамчун сармашки ғавқолият ба назар нагирифта мумкин нест: «**Набояд фикр кард, ки ҳар шахрванд худ ба худ аст. Не, ин тавр нест. Хамаи шахрвандҳо м а н с у б ба да в л а т мебошанд. Барои он ки ҳар кадоми онҳо як ч у з њ и да в л а т хастанд. Ва ғамхории ҳар кадом бояд парастории ҳамаро дар назар дошта бошад**» (Ҳамон ҷо. – С.536).

Шароити воқеии ғавқолият

Паём барои чомеа ҳамчун сарчашмаи маълумоти асли мебошад. Вақте одамон дар бораи соҳаҳои гуногуни давлатдорӣ донишҳои ҳамсон ба воқеият пайдо мекунанд, сарфаҳм рафта ба моҳияти масъалаҳои ҳаётан муҳим, ки ҳукумати мамлакат барои ҳалли ғасли он тамоми неру ва имконоти худро сарф кардааст, осон мегардад.

Боиси эътироф, эҳтиром ва қадриносии, ки матни Паём дар ҷаҳорҷӯбаи талаботи илмӣ, ба назардошти таҳаввулот ва диғаргунии мавзӯ омода гардида, нуктаҳои аслии он ба истифода аз методи муқоисавӣ – таърихӣ асоснок карда шудаанд: «**Дар 31 соли истиклоли давлатӣ 3430 муассисаи нави таълимӣ барои қариб якуним миллион хонанда сохта, ба истифода дода шуд. Ҳол он ки дар 70 соли замони гузашта, ҳамагӣ 3229 муассисаи таълимӣ бунёд гардида буд**

»

.(

Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои

асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ». –Душанбе. Дониш, 2023. – С.5).

Тоҷикистон бо вучуди бӯхрони сангини таҳмилӣ, имконоти нӣхоят маҳдуди захираҳои сӯзишворӣ ва мушкилоти геополитикӣ ба ҷунин дастоварди бузург ноил гардида бошад ҳам, дар арзёбӣ ва ҳулосабарории қори анҷомшуда, усул ва қорбарии хирдамандонаи Роҳбари давлат – ҳеҷ вақт қаноат нақардан ба натиҷаҳои фаъолият мушоҳида меғардад: **«Бо вучуди ин, қорҳои то имрӯз дар ин самт амалиғардида ҳоло ҳам басанда нестанд»** (Ҳамон ҷо. –С.5).

Яъне нақшаҳои бузург ҳоло дар пешанд.

Ҳукумати мамлақат меқӯшад, ба инқишофи ҳаматарафаи шахсият – бойиғарии маънавӣ, покизагии ахлоқ ва инқишофи қисмонӣ, қи бунёди он дар шароити таҳсилоти миёна гузошта мешавад, минбаъд ҳам таваҷҷуҳи ҳосса зоҳир намояд.

Инсон – маҳсули ҷамъият ва муносибатҳои ҷамъиятӣ

Ағар одам аснои ба дунё омадан мағҳум ва падидаи биологӣ бошад, мартабаи «инсон», «шаҳс», «шахсият» қисмат ва маҳсули ҷомеаи инсониву муҳити иҷтимоӣ аст. Тибқи ҳулосаи олимони маъруф **«...моҳияти инсон истилоҳи мағҳум, номуайян нест, қи ба як шаҳс мансуб бошад. Воқеан, одам маҷмуи қулли муносибатҳои ҷамъиятӣ аст»**

.

Одам офаридаи қисмонӣ, маводи олии табиат аст. Ҳосияти анатомифизиологӣ ва қонунмандии биологиро дар ҳуд таҷассум меқунад. Ҳамзамон бо ин, **табиат дар шаклгирии муҳтавои ҷаҳонбинии сиёсӣ ва иҷтимоии инсон нақш дошта наметавонад.**

Ам

мо на танҳо забон, шеваи гуфтор, ҷаҳонбинӣ, муносибат ба олами ҳастӣ - муҳити атроф, балки аз «қорпой» ба ду по истода роҳ ғаштанро ҳам одам аз одам меомӯзад.

Аз тарафи дигар набояд гумон кард, ки муносибатҳои ҷамъиятӣ зухуроти аз инсон дур ва ҷудогонаанд. Баръакс. Худи муносибатҳои ҷамъиятӣ мохият, мағз андар мағзи инсонро ташкил мекунанд.

Натиҷаи муносибати худи одамон дар асоси фаъолияти дастаҷамъӣ (*ҳамкорӣ, муомила, муошират, табодули афкор, ҳамраъӣ*), шакл мегирад. Маҳз дар аснои муносиботи ҷамъиятӣ ҷанбаҳои дарк (*сарфаҳм рафтан, фаҳмидан*)-и олами атроф (*табиат, ҷамъият, давлат, тамаддун, фарҳанг, дин ва ғ.*) ба вучуд меояд.

Ҷаҳонбинӣ, идеяҳо, ормонҳо, нияту мақсадҳои ақидаҳои ба инсонҳо зарурати гурӯҳбандии иҷтимоиро дар ҳар шакл ҳидоят мекунанд. Асос мегузоранд.

Пас ин террористҳо, ифротгароён, ҳудкушҳо - диинӣҳо, ансоруллоҳҳои наҳзатӣ, салафӣҳо, таҳрирӣҳо, унсурҳои зиддимиллӣ кай? Дар кадом ҳолат? Аз кучо пайдо шуданд?

Надоштани дониши бунёдӣ, раҳгумҳои зиддимиллӣ, фосолагирӣ аз ҷаҳонбинии маорифпарварона дар муҳити муайян – оила, муассисаҳои таълимӣ, корхонаҳо, алоқа бо шахсони ифротгаро сабаб шуд, ки садҳо ҷавон ба гурӯҳҳои террористии байналхалқӣ ҳамроҳ гашта, миллат ва давлати Тоҷикистонро дар арсаи олам бадном созанд. Ва ин ҷараён шиддат гирифта истодааст.

Дар назария ва амалия таъминӣ вазъи амнияти давлат, ҳам дар дараҷаи миллӣ ва ҳам байналмилалӣ, се мафҳум ҳамчун истилоҳи қолабӣ (формула) истифода мешаванд: рақиб (1); мақсад ва ниятҳои рақиб (2); қувва ва воқитаҳои таъминӣ амнияти давлати миллӣ (3).

Таҳлилгар, масъул ва тасмимгир мизон ва таносуби ин се ҷанакро меболад пайваста пайгир бошанд. Дар муддати 24 соат.

Аммо «амният» мафхуми фардӣ, идоравӣ, соҳавӣ, махсускунонида ва маҳдуд нест. Таъмини амнияти давлат мафхуми занчиравӣ аст. Низоми ягонаи дар меъёрҳои конституционӣ муайяншуда мебошад. Он фаъолияти мачмуи дастгоҳҳои иктисодӣ, иҷтимоӣ, сиёсӣ, маърифатӣ, идеологӣ, фарҳангӣ ва монанди инхоро дар бар мегирад. **Дар занҷир ҳалкаи сустрарин окибат мешиканад. Ва занҷир таъйиноти худро ӯ аз даст медихад.**

Агар аз рӯйи назарияи воқеият, ҳамчун категорияи мантик назар кунем – **бадтарин ҳақиқат бехтар аз бехтарин раҳгумзаданхост**

. Яъне системаи ягонаи таъмини амнияти миллӣ, ки қисмати асосии онро **мактаб ва маорифи умумӣ ташкил мекунад, дар муқобили идеологияи геополитикии ноором сохтан ва шикаст додани давлатҳои миллӣ, номутаносиб будани худро дар амал, дар таҷриба нишон дода истодааст.**

Албатта, ҷанг ҳамчун истилоҳ мафхуми сиёсӣ, ифодакунандаи мақсад ва ҷараёнҳои сиёсӣ барои тағйир додани вазъ ва андозаи истифодабарии манфиатхост. **Ҳамчунон, ҷанг ягона воситаест, ки сифат ва самаранокии системаи сиёсӣ, иктисодӣ, иҷтимоӣ, илмӣ, таълимӣ, тарбиявӣ, фарҳангӣ ва идеологии як давлат дар он имтиҳон карда мешавад.**

Набудани ҷанг сулҳ аст. Аммо вазъи минтақа ва ҷаҳон, ки Тоҷикистон ҷузъи он аст, ниёз ба шарҳи иловагӣ надорад.

Агар вазъияти маънавӣ – идеологии насли ҷавон дар ҷаҳорҷӯбаи мафҳумҳои баёншуда тафсир гардад, ба манфиати суботи пойдори давлатдорӣ арзёбӣ кардани он мушкил мешавад.

Фаъолияти мактаб, маориф - кӯшишҳои ташаккули ҷаҳонбинии мардум, махсусан ҷавонон, мебошад ба он нуктае раво карда шавад, ки маҳз ҳуди инсон, дониш, ҳирад, ақл ва фаросати ӯ омили хушбахтии ӯст. Ҳалкҳои пешқадами олам, ки имрӯз мусулмонҳо пойбанд ва вобастаи онҳо ҳастанд, барои худ афсона, тасаввуроти гайриодӣ намебофанд. Сачда ба донишу ҳирад мекунад. Ба умеди ғазилат ва донишҳои заминӣ ҳастанд. **Ба ғуфти Абуалӣ Сино, агар ба ҷароғ равған чон бахшад, ба инсон илм.**

Инсоне, ки ба илму хиради одамӣ бовар дорад ва ба он таъя мекунад, барои худ ва ҷомеа муфид, ҳадди ақал, безарар аст.

Ҳолат, муносибат, вазъият

Тавре таъкид гардид, мактаб муҳимтарин ҳалқа дар занҷири ташаккули ҷаҳонбинии давлатдорӣ милли мебошад. Он муҳтаво ва тарзи фаъолияти шуури ҷамъиятиро асос мегузорад (1), наврасон ва ҷавонро барои шинохти олам, фаъолияти амалӣ – шакли ҳастии ҷомеа ва қонунҳои амалқарди он омода месозад (2).

Аз эҳтимол дур аст, ки бақамолрасии инсон ҳамчунин даврано дар зарфияти синнусолӣ, бори дигар пайдо мекарда бошад. Ин масъулияти бузург дар Паём, тавассути рақамҳо дар тағйироти киёс хотиррасон мегардад: **«Имрӯз дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии кишвар 2 миллиону 300 ҳазор нафар хонандагон ба таҳсил фаро гирифта шудаанд. Соли 1991 ин нишондиханда ҳамагӣ 1 миллиону 325 ҳазор нафарро ташкил медод**».

(Ҳамон ҷо. –С.5).

Сиёсати Роҳбари давлат дар созишҳои шароити таълимӣ ин воқеиятро ҳам ба назар гирифтааст. Ва дар шумора, суръат ва сифати бунёди боргоҳҳои маърифатӣ, бидуни шак, Тоҷикистон дар минтақа аз ҷумлаи беҳтаринҳост.

Ба тарзи дигар, ҳукумат вазифаи ҳудро барои муҳайё сохтани имконоти воқеии тарбияи насли наврас ва ҷавонон иҷро мекунад.

Аммо таҷрибаи амалӣ нишон медихад, ки сифати қори мактаби имрӯза, дониши хонандагон, мутаносибии маърифатнокии шогирдон бо зарфияти синну сол ва дараҷаи таҳсил, бо шароити ҳақиқӣ, ки барои муаллимону талабагон омода гардидааст, дар мувофиқати пурра нест.

Аслан, сухан на танҳо дар бораи донишҳои бунёдӣ дар соҳаи илмҳои дақиқ меравад. Ин масъала ниёз ба баҳси алоҳида дорад.

Мавриди назар маълумот, тасаввурот, дарки мавзӯ дар бораи маҷмуи ҷаҳонбинӣ оид ба таърихи миллат, фарҳанг, тамаддун, адабиёт, меъёрҳои грамматикӣ забони модарӣ, ҳуқуқ, умуман, ҷанҳои гуманитарӣ дар доираи барномаи мактабӣ аст. Маҳз ҳамин донишҳои мавқеи шахрвандии насли наврас, ҷавонро нисбат ба мафҳумҳои Миллат, Ватан, Ҳештаншиносӣ ва Худшиносии миллии муайян месозанд. Ҷаҳонбинии ояндагони ҷомеа ба зиндагии шоиста мутобиқ ва мувофиқ мекунонад.

Ин камбуди ҷиддӣ, ки мавриди ишора қарор гирифт, ҳатто дар рафти таълим дар курсҳои болоии мактабҳои олӣ, ки акнун омодагии донишҷӯ ба сифати мутахассис мебошад шинохта шавад, баръало мушоҳида мегардад. Охир, **«мактаб кувваи бузургро менамояд, ки он тақдирӣ халқро ва давлатро дар асоси ҷанҳо ва принсипҳо, ки дар системаи таълими мактабӣ ҳамчун таҳкурсии таъини шудааст, муайян мекунад»**

(Д.И. Менделеев. Сочинения. Т.1. – М., 1934. – С.153).

Тавачҷуҳ қарда шавад ба ибораҳои **«дар асоси ҷанҳо ва принсипҳо (1) (асос, қонун, усул, бунёд, шарт.**

Русско-таджикский словарь. –М.: Русский язык, 1985. – С.854)

дар системаи таълими мактабӣ (2)

»

.

Принсип, аз ҷумла, дар соҳаи маориф ҳам, талаботи моддаи 1, боби 1–и Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аст. Дар ҳамин асос, санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ қарорд ва роҳандозӣ шудаанд. Маҳз аз рӯи талаботи мақбур барномаи таълимӣ қарорд ва китобиҳои дарсӣ навишта мешаванд. Яъне муҳтаво ва ҷараёни таълиму тарбия аз ҷиҳати то боло, сарфи назар аз шакли моликият ва мансубияти молии инфрасохтори муассисаи таълимӣ, алоқамандии ногуставиро ба масъалаҳои бунёдӣ ва суботи давлатдорӣ пайваст мекунад. Се ҷузъиёт - қонун (1) - барнома (2) - китобиҳои дарсӣ (3) танзимгари муҳимми ҷараёниҳои мактаби миллии мебошанд. Ба талаботи рӯзмарраи ҳаёти иқтисодӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ, сиёсӣ – маънавии давлатдорӣ миллии мувофиқат доштани мантиқи таълиму тарбияро ҳамчун талаботи бунёдии манфиатҳои миллии тасдиқ менамояд.

Китоби дарсӣ офарандаи инсон аст.

Мутаассифона, замони истиклол, то ба ҳол, натавонист насли нави муаллифони барномаҳои таълимӣ ва китобҳои дарсиро ба майдони эҷоди илмӣ ворид созад. Онҳоро дар байни устодон, шогирдон, маорифпарварон, падару модарон, аҳли чомеа муаррифӣ кунад. Муассир ва соҳибэҳтиром гардонад. Номварӣ, шухрат ва манзалати муаллифони китобҳои то ибтидои солҳои навадумро барқарор намояд. Аз лиҳози илмӣ ба дилҳо бишинонад. **Гузашта аз он, баъзан китобҳои дарсӣ аз рӯи мазмун ва мундариҷа, аз маводи таълимии хурофотӣ ва бегонапарастии муллоҳои бесалоҳият** (шо
яд баръакс
)

фарқ намекунанд.

Баъзе олимоне ҳам, ки дар замони шуравӣ то андозае соҳибэҳтиром буданд, бо навиштани китобҳои дарсӣ, дар замони истиклолият ҷойгоҳи ҳудро, амалан ва бори дигар дар ботлоки фурсатҷӯнаи ҷаҳонбинии асримиёнагӣ ва хурофотӣ нишон доданд.

Мушкӣ он аст, ки тасаввуроти ғайриилмӣ ва бардурӯғ ақлҳоро дар муҳосира ва сарбастагӣ нигоҳ медоранд. Суиистифодаи наврасону ҷавононро, аз ҷониби унсурҳои зиддимилӣ, осон мегардонанд.

Бидуни шак, ин ҳолат аз бемасъулияти мансабдорони соҳаи илму маорифи мамлакат шаҳодат медиҳад, ки ғайриҷаҳири солҳо, такрор ба такрор, ҳудро дар ҳамин мавқеъ ва дар дараҷаи ҳамин гуна муносибат нишон медиҳанд.

Аз лиҳози дигар, таълифи ҷунин китобҳои дарсӣ аз камбудии маънавиёт ва руҳияи миллии муаллифоне, ки ба ҳар роҳу восита ҷунин ҳукукро пайдо мекунанд, гувоҳӣ медиҳад.

Вобаста ба ин, хотирнишон бояд кард, ки инсон соҳиби ду нутқ аст: маънавӣ, ҳаёлий, дар шакли ҳомӯшӣ, вақте инсон дар муқола бо ҳудаф танҳо мемонад (1). Ва берунӣ, зоҳирӣ, шифоҳӣ (2). **Нутқи дохилии инсон афзалтар аз нутқи шифоҳӣ аст. Он ҳуд ба ҳуд, яққа ба яққа аст. Ҳисоботи Ақл, Адл, Инсоф ва Вичдон дар назди ҳудӣ ғайри инсон.** Хофиз ба ҳамин мӯҷодала ишора карда мегӯяд:

Дар андаруни мани хастадил надонам кист,

Ки ман хамӯшаму ӯ дар фиғону дар гавгост?

Аз он ба дайри мугонам азиз медоранд,

Ки оташе, ки намирад, хамеша дар дили мост.

Маликушшуаро Бахори Хуросонӣ (1886 – 1951) «Шохнома»-и Фирдавсиро беш аз сад маротиба мутолиа мекунад. Гаштаву баргашта ба шохкорию як хамватани худ, ки дар замони ҳокимияти мустабиди бегонагон, чон дар хатар, умри азизи худро ба шаъну шони миллати тоҷику форс бахшидааст, сари таъзим фуруд меорад. Аз холи хамватанони замони худ, ки умре ба чоплусӣ ва бегонапарастӣ машғул буданд, дилаш зах мекашад. Ва бе каламу коғаз, ба дуриҳои дур менигарад. Худ ба худ, бадохатан ба Фирдавсӣ мурочиат карда, мегӯяд:

Туро сано кунаму бас, ки з-ин дагал мардум,

Хаме надонам як тан, ки мустаҳики саност.

Дарег, ки аз паси умр хизмати ватанӣ,

Надид чашмам як чузв аз он чӣ дил меҳост.

Зи пухтакории агёру хомтабъии кавм,

Чунон бисӯхт димогам, ки дуд аз он бархост.

Баркасди хурофотпарастони замони худ мефармояд:

«Шохнома» хаст беигрок Куръони Ачам,

Рутбаи донои Тӯсӣ, рутбаи пайгамбарист.

Ва андешаи худро чавонмардона хулоса мекунад:

Ба сад нишон, хунар андеша карда Фирдавсӣ,

Наузибилах, пайгамбар аст, агар на Худост.

Мухиммияти сухани Фирдавсиро барои хама даври замон ва то абад бар зидди андешаи гуломӣ таъкид месозад:

Эй ҳакими номӣ, эй Фирдавсии сеҳрофарин,

Эй бар хар фан дар сухан чун марди як фан устод,

Шӯру эҳёи Ватан гар дар дили покат набуд,

Рафта буд аз турктозӣ ҳастии Эрон ба бод.

Аз ин лиҳоз, вақте сухан дар бораи тарбия ва таълим меравад, маънои омӯхтан, омӯзонидан, роҳнамоӣ, сарварӣ, ғамхорӣ ва ҳимоя қардани ҳамватанро дорад. Чунин ҷараён мебошад тамоми ҳаёти инсонро фарогир бошад. Муваффақияти миллат, таъмини амният ва рушди он ба раванд ва натиҷаи ҷамъиятикунонии (милликунонии) андешаи аъзои он вобаста аст.

Дар навиштани китобҳои дарсӣ дар соҳаҳои забон ва адабиёти тоҷик, солҳост, ки

вазъият ба нафъи манфиати илмӣ ҳалли ҳудро намеёбад. Дар ин самт мақсаднокӣ, ба талаботи сохти давлатдорӣ пурра мувофиқат қунонидани мундариҷа ва мухтавои китобҳои дарсӣ ва албатта, масъулиятнокӣ ва иродатмандии милли камтар ба ҷашм мерасад. **Аммо харрӯза кӯдакону наврасон маҳз аз ҳамин мавод дарс мегиранд.**

Магар дар сӣ сол категорияҳои фонетикӣ, морфологӣ, синтаксисӣ, услубӣ, таркиб ва захираи лугавии забони тоҷикӣ нисоятдараҷа тағйир ёфтанд? Муносибат ба мазмун ва мухтавои эҷодиёти инсонпарваронаи адабони классикӣ таҳаввулот пайдо кард?

Дуруст. Давра ба давра дар ҳаёти сиёсӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ диғаргунӣ ба амал меояд. Ин тағйирот мебояд дар асоси усулият дар ҳар соҳа инъикос ёбад.

Модоме ки дарки мутахассис, фарзияи беҳтар ва ҳубтар аз пешинаро пайдо карда наметавонад, магар зарурат барои шикастани он чизе, ки солҳо омода гашта, дар амалия тасдиқи илмӣ пайдо кардааст, ба талаботи ҷаҳонбинӣ, бо андак кӯшиш, мутобиқ қунондани он имкон дорад, нобуд кардани ҷунин ганҷина ба мақсад мувофиқ аст?

Бошад имрӯз олиме, ки дар сатҳи китобҳои дарсии барои мактаби миёна навиштаи донишмандони маъруф – устод Айнӣ, Абдуллоҳи Фитрат, Сайид Ризо Ализода, Тӯракул Зехнӣ, Раҳим Ҳошим, Ҳамид Бақозода, Ҳилол Қаримов, Ҳолик Мирзозода, Шарифҷон Ҳусейнзода, Додочон Тоҷиев, Абдусалом Дехотӣ, Воҳид Асрорӣ, Маҳмадуллоҳ Лутфуллоев, Носирҷон Маъсумӣ, Юрий Бобоев ва бисёр диғарон аз нигоҳи назариявӣ, методологӣ, далелнокии таърихӣ, муносибати системавӣ, сохторӣ, функционалӣ, муқоисавӣ, муқоисавӣ-таърихӣ, мантиқӣ, дар асоси ҷаҳонбинии пешқадам ва созанда асар офарида тавонад? Дар сурати ҷавоби мусбат, мақолаву асарҳои онон бояд намуна бошанд.

Ба андешаи инҷониб, зарур аст, ки китобҳои дарсии нобигаҳои маъруфро ҳамчун асос, бунёд ба ҳисоб гирифта, бо онҳо «шогирдӣ ва ҳаммуаллифӣ» кард.

Китоби дарсӣ навиштан дар илми тоҷик, анъанаи беш аз садсола дорад. Дар ин ҷода бояд ҷунон сахм гузошт, ки мисли муаллифони номдори пешин «ангушт газидане ба ёрон монад» (*Абусаиди Абдулҳайр, асри XI*), на таассуфу афсӯс.

Маҳз мутобиккунонии манфиатҳои ҳар шахс ба манфиатҳои умумимиллӣ эҳсоси бузургии ҳамраъӣи ватанпарваронаро эҷод мекунад. Мардумони содари аз ҳолати бешууронаи пойбандӣ ба он зухуроте, ки ба манфиати миллат ва Ватани ӯ нестанд, бозмедорад, берун меорад.

Манфиати миллӣ ва маорифи динӣ

Вакте суҳан дар бораи манфиатҳои миллӣ меравад, бидуни шак, **таъмини амнияти миллӣ аз лиҳози сиёсӣ – ҳудудӣ, рушди посухгӯ ба ниёзҳои иҷтимоӣ, хифзи фарҳанг ва тамаддуни миллӣ, сатҳи сифати маънавият ва ҷаҳонбинии миллии мувофиқ ба таъмини давлатдорӣи миллӣ, пешбинӣ, сари вақт ошкор ва ҳунсо қардани таҳдидҳои ба амнияти миллӣ ҳатарзо** дар назар дошта мешавад.

Дар ҳар сурат таъмини амният ва инкишофи давлат бидуни ҳосияти меҳварӣ пайдо қардани ҷаҳонбинии миллӣ ба мушкилот рӯ ба рӯ мегардад. Намунаҳои он дар нооромии баъзе кишварҳои минтақа тасдиқи ин гуфтаҳо.

Албатта, фарҳанг зинаи аввали расидан ба манзалати тамаддунии миллат аст. Ва ҷузъи таркибии он маҳсуб мегардад.

Ҷаҳат беҳтарин, устувортарин, машҳуртарин намунаҳои фарҳангӣ метавонанд вориди манзалати тамаддунӣ қарданд.

Ҳангоми омӯзиши гузаштаи ҳалқу миллатҳо мафҳумҳои антропология ва таърихӣ мутаносибан истифода мешаванд. Антропология дараҷаи ҷараёни мутобик қардани ҳалқҳо ба шароити муайяни муҳити табиӣ ва маданӣ меомӯзад. Таърих бошад, доира ва мавзӯи васеи таҳқиқот дорад. Миллатҳоеро мавриди омӯзиш қарор медиҳад, ки аз

чаҳорчӯбаи мутобиқшавии одӣ ба табиату ҷамъият пештар рафтаанд.

Тоҷикон миллати ҳудкифо ва соҳибтамаддун ҳастанд. Ханӯз ду ҳазор сол қабл, ба ҳоли ҳалке, ки «зи шири шутур хӯрдану сусмор, таҳти қайи орзу қардан»-ашро ҳандида, бо гурур ба истехзо қашиданд.

Мавзуи омӯзиши таърих ҳалқҳоеанд, ки соҳиби орзуву ормон ва нақшаҳои ояндасоз мебошанд. Ва амалӣ қардани онҳо фарҳангу ҳиради ин мардумонро боз ҳам сайқал мебахшад. Зиндагии инсонро ба беҳбудӣ ва сулҳу оромӣ раҳнамун мекунад.

Умуман, тасаввурот ва нияту мақсадҳое, ки метавонанд як қизи идеалиро ба ҷоидаи пешрафти ҳаёти воқеӣ амалӣ қардонанд, барои таърих муҳим мебошанд.

Ормонҳое, ки амният ва рушду таракқии миллатро дар шароити рақобатҳои глобалӣ таъмин месозанд, обрӯву манзалати онро дар минтақа ва ҷаҳон таъмин менамоянд, метавонанд, як шакли эътиқод ва боварӣ қарданд.

Дар бисёре аз динҳои милли мақсадгузори барои пешрафти миллат ва кӯшиши амалӣ қардани он як қизи одӣ, муқаррарӣ мисли нақсашӣ, қардиши ҳун ва табодули моддаҳо дар организми инсон аст.

Ҳамзамон бо ин, ба роҳибон ва муридони тавсия дода мешавад, ки таҳлилгар бошанд. Омӯзанд, муайян созанд, ки қӣ қизе дар тӯли таърих сабаби пешравӣ ва ё баръакс, боиси қафомонии миллати онҳо дар рақобат бо намоёндагони ҳалқҳо ва дину оинҳои дигар шудааст? Тавсеаи илму маърифат дар эътиқодоти ин динҳои милли муайянқунандаи қарачаи наздиқшавии диндорон ба эътиқодоти Осмонӣ ҳисобида мешавад.

Аз ин рӯ, мо наметавонем ба андешаи баъзе олимони, ки рушду таракқӣ, ҷаҳонбинии давлати миллиро зухуроти муҳтор ва эътиқодоти диниро ҷудо аз он мешуморанд, розӣ шавем.

Истиклолияти давлати миллӣ мафҳуми мукаддас аст. Тамоми шаклҳои шуури ҷамъиятӣ дар давлати мустақил ҳуқуқи ҳузур доранд. **Аммо онҳо бояд дар доираи эътироф ва дастгирии манфиатҳои миллӣ, ҳамчун мафҳуми мустақили этникӣ – фарҳангӣ, худудию сиёсӣ, ҷаҳонӣ, шинохт ва ҳифзи арзишҳои аслии тамаддуни миллӣ, Ҷ**
ҳусуси
дурусти таҳдиду ҳатариҳои дохилию хориҷӣ ба ин ниҳодҳову арзишҳо
, таъмини шароити воқеии нигоҳдорӣ ва рушди пояҳои тамаддуни амал кунанд.

Бояд ба инобат гирифт, ки **давлати миллӣ ҳамчун организми зинда дар ҷаҳон, ҳама вақт таъйиноти гузаштан аз монеаҳоеро дорад.** Чунин
мушкилот ҳам дар дохил ва ҳам дар арсаи байналхалқӣ бешуурона ва аксари вақт бошуурона барои ин ниҳод эҷод мешаванд.
Идеяҳои устувори давлатии миллӣ ва субъектҳои пешбарандандаи он, бояд ҳаммаҳои ин муассисаи умумимиллӣ - давлат бошанд.

Ҳодимони дин, ба шарофати истиклолияти давлатӣ, оромиву осудагӣ, имкони риояи қуллии қудратҳои таъйиншудаи ибодатиро доранд. Аз бехтарин шароит ва имконоти василавӣ бархӯрдоранд. **Зарур аст, ки онҳо дар сафи пеши тарғибгарони манфиатҳои миллӣ – ҳамчун омили муҳими шаклгирии ҷаҳонбинии миллӣ бошанд. Дар ин роҳ масъулияти бузургӣ ватандорӣ эҳсос намоянд. Ҳештаншиносӣ ва худшиносии миллиро дар сарғаҳои имондорӣ гузоранд. Бо ягон баҳона, шиор, назария ва ҷаҳонбинӣ, зерӣ шубҳа мондани манфиатҳои миллӣ - амнияти миллӣ ва рушди давлатдорӣ, аз ҷаҳолат беш нест.**

Ҳодисаҳои атроф - дар минтақа ва ҷаҳон, ҳусусан, дар панҷ соли ахир, бори дигар ҳақиқатро исбот кард: миллатҳои зирак динро пеш оварда, намояндагони миллатҳои хурду бузургро сарҷамъ ва дар якҷоягӣ ҳокимияти сиёсиро ғасб мекунанд. Чун ба мақсад расиданд, дар тақсими ҳокимият на аз рӯи маънавият, тариқату шарият, балки аз диди манфиатҳои этникӣ ва миллӣ амал мекунанд.

Содагии маънавият, қавмӣ, этникӣ, миллӣ ва ҳизбӣ набояд ба ҳазорсолаҳо идома ёбад. Умқи фикрронӣ ва тавони арзёбӣ дар илму дониш аст:

Киро дар чахон хаст хушу хирад,

Кучо ӯ фиреби замона хӯрад.

(Фирдавсӣ)

Хулоса

Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон хуччати таърихӣ ва ҳидояткунанда барои рушди миллат дар самтҳои ҳаётан муҳимми мамлакат мебошад.

Дар он камолоти инсонӣ, ташаккули ҷаҳонбинии бар пояҳои таърихи миллат ва давлатдорӣ милли бунёдгардида, худшиносӣ ва меҳандӯстӣ, бозпаснигарӣ ва ояндабинӣ бо содабаёнӣ ва ифодаҳои рӯшану фасеҳ ифода гардидаанд.

Паём, ки мисли хамешагӣ, бо суҳанҳои озоду муқоламавӣ сайқал ёфтааст, сарчашмаи бузурги омӯзиш ва баҳрабардорӣ аз мактаби давлатдорӣ Пешвои ҷовидмақоми тоҷикон аст.

Дар ин хуччати роҳнамо, мавқеъ ва манзалати инсон, маданият ва маърифати ӯ тавассути мактабу маориф – ҳамирмоёи ҷавҳари одамон дар шоҳроҳи андешаи милли ва бунёди давлати милли дар ҷойи аввал меистад.

Дар мамлакат шароити воқеӣ барои рушди маорифи милли, асосан, омода шудааст. Аммо

омили инсонӣ, масъулияти мудирӣ дар соҳаи мафкурасозӣ ҷавобгӯи талаботи замон нест. Натиҷаҳои ғочаборӣ адами тафаккури милли дар ҷаҳонбинии теъдоди хангуфти ҷавонон, пайвастанӣ онҳо ба созмонҳои ифротиву зиддимиллӣ камбуди ниҳоят ҷиддӣ дар муносибатҳои ҷамъиятии ҷомеаи тоҷик – оила, мактаб, донишгоҳ, корхонаҳо ва муҳит зухур меёбад.

Кори Вазорати маориф, Вазорати фарҳанг, Кумитаи телевизион ва радио, Кумитаи ҷавонон, муассисаҳои марбути тадқиқоти илмӣ Академияи миллии илҳо, Маркази тадқиқоти стратегӣ, Маркази исломшиносӣ, иттиҳодияҳои эҷодӣ, мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ бояд ба шароити «**мубориза барои ҳаёт**» посухгӯ, баробарвазн ба вазъ буда, ғайрияти онҳо ба ҳисоботдиҳӣ, балки ба натиҷагирӣ рағона ғардад.

Мебоёд таъсиррасонӣ ба ҷаҳонбинии насли наврас, ҷавонон, кишрҳои гуногуни аҳоли, на танҳо мувофиқ ва мутаносиб ба таҳдиди душман, балки пурзӯртар аз он бошад.

Таълим ва тарбия – муътақидгардонӣ ба ҷаҳонбинии милли, ҳештаншиносӣ ва ҳуддиносии миллист. Вағарна сарфи беҳудаи вақт аст.

Дар маҷмуи ақидаҳои олам, ки миллатро ба истиклол, ваҳдат, субот, оромӣ ва осудагӣ ҳидоят мекунад ва рушди мамлакатро таъмин месозанд, идеяи давлати милли, албатта, дар ҷойи аввал мебошад. Ин нуқтаи ҳаётан муҳим дар таълимоти Пешвои миллат нақши муайянкунандагӣ дорад.

Консепсияи давлати милли – маҷмуи ҷаҳонбинӣ ва амалҳои сиёсӣ, ҳуқуқӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ мебошад, ки дар асоси арзишҳои милли – таърихӣ ва умумибашарӣ бунёд ёфтаанд. Ин таҷрибаи дар амал тасдиқгардидаи миллатҳои пешқадами дунё, собиқаи, ҳадди ақал, ҷорасола дорад.

Ворид ғаштан ба таъбиқи консепсияи тарбияи ҷаҳонбинии милли, ҳуддиносӣ ва ҳештаншиносии милли аз муҳимтарин вазифаҳои ҷомеа, аз ҷумла, ҳодимони дин мебошад.

Дар ин раванд олимоне, ки ба навиштани китобҳои дарсӣ чалб карда мешаванд, бояд на танҳо донишманди соҳибтаҷриба, дар байни аҳли илм эътирофгардида, ҳамзамон бочасорат, ҳудогоҳ, ҳештаншинос, ватанпараст, соҳибтаҷбири ҳудушносии миллат, руҳбахш, вассофи руҳи тоҷикият, ҳирадситой, масъул, афзояндаи гуруҳ ва ифтихори милли бошанд.

Китоб дар ҳар шакле - назмӣ, насрӣ, илмӣ руҳ, тинат, сифати шахсият ва муаррифгари табиати муаллиф аст. Аз дидгоҳи масъулиятшиносонаи Хочӣ Ҳусайни Хатлонӣ (1868-1917), ки дар ҳақи Аблқосими Фирдавӣ гуфтааст, нависандаи китоб офаридгори қаҳрамонҳо ва созандаи руҳи инсонхост:

Ғар намезад суҳан суҳанвари Тус,

Кучо будӣ Кайкубоду Кайковус?

Агар мардум, аъзои ҷомеа дар муқобили эҳсосот ва андешаҳои бегонапарастӣ, ҳуруфотзадагӣ ҳувиёти милли пайдо накунад, ба таърихи гузаштаи ҳеш, эътиқод ва эҳтироми ғавқулода нагузорад, маҳз бар давлатдорӣи милли афзалият набахшад, оқибат бозичаи дасти бегонагон хоҳад гашт.

Тоҷикон дар тӯли таърих зиёда аз 13 маротиба (Модҳо, Ҳахоманишиҳо, Портҳо, Кӯшонӣён, Сосонӣён, Ҳайтолиён, Тоҳириён, Сафориён, Сомонӣён, Гуриён, Куртҳои Хирот, Сарбадорҳо, Музаффарӣён)

давлатдорӣ кардаанд. Он дар маҷмӯъ, беш аз 2236 солро дар бар мегирад. Шикасти ин салтанатҳои бузургу ҳурд бо ҳамаи мардум, аён ва ашрофи ҳади миллати мо сурат гирифтааст.

Иллати аслии сукути онҳоро ҷаҳолат ташкил меод.

Давлатдории охирони мо низ метавонист ба вартаи нестӣ ва ин дафъа ба садсолаҳои номаълум ба фано равад. Миллати тоҷикро бори дигар ба гуломӣ кашад. Онро ҳам сабаб катъан ҷаҳолат мебуд.

Аммо бо талошҳои ҷоннисоронаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат ин давлат барқарор ва пойдор шуд. Акнун даҳсолаи ҷоруми он оғоз ёфт. Донишу маърифат асоси пойдории давлати навин эълон гардид.

Ҳамин тариқ, ҷавҳари Паёми Пешвои миллат дар соҳаи маориф аз тарбияи инсонии ҳудӯҳо, соҳибҳирад, эҳёкунандаи фарҳанг ва ифтихори миллӣ, мардонии пурқурӯ наққор, муборизу фидокори Ватани мо – Тоҷикистони азиз иборат аст.

С. Ятимов, профессор

Бознашр аз маҷаллаи «Илм ва ҷомеа», №1 (31), соли 2023